

ΑΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟΙ ΛΟΓΙΟΙ

ΒΙΡΓΙΝΙΑ Π. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Του κ. ΑΝΤΩΝΗ ΓΙΑΛΟΥΡΗ

Στό άρθρο μου αυτό θ' ασχοληθώ για μιὰ ποιήτρια πού δὲν τὴ γνώρισα προσωπικά, ἀλλὰ τὴν εἶδα μιὰ φορά μόνο στὴ ζωὴ μου καὶ μάλιστα ἀπὸ μακριά⁽¹⁾. Μὲ τοῦτο ὅμως, δὲν πρέπει νὰ νομιστεῖ διὰ τὴ φήμη τῆς Εὐαγγελίδου ὡς ποιήτριας δὲν κυκλοφοροῦσε πλατεῖα στὴν Πόλη. Τὸ ἐναντίο, τὸν ὄνομα τῆς ἦταν ἑξακουστό πλάι σ' ὄνομα τῆς Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου.

Ἀπὸ τὰ 1883 πού ἡ ποιήτρια ἐμφανίστηκε ἕως τὰ 1896—97 πού χάνω τὰ ἴχνη τῆς, δὲν ὑπάρχει Πολιτικό περιοδικό, ἡμερολόγιο, λεύκωμα, τὸ ὁποῖο νὰ μὴν περικλείνει ἔργο τῆς.

Πολὺ νέα ἡ Βιργινία Εὐαγγελίδου παρουσιάστηκε στὰ γράμματα, σὲ ἡλικία περίπου δέκα ἕξ χρονῶν, καθὼς τὸ ἀναφέρει ἡ ἴδια στὸ ποίημά τῆς, «Εἰς ἕν ἄνθος» λέγοντας :

Ἐνὼ δὲ μόλις ἀριθμῶ δέκα καὶ ἕξ ἀνοίξεις

Ἡφαιστειώδεις ἐν ἐμοὶ αἰσθάνομαι ἐκρήξεις...

Καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ε.Μ.Γαλλερ, μέλος τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, μεταφράζοντας τὸ ἴδιο ποίημα «Εἰς ἕν ἄνθος», «*A une Fleur*» καὶ δημοσιεύοντας τὴν μετάφρασή του στὸ «*Journal des Savants*» (Ἀπρίλιος 1884 σελ. 220)⁽²⁾. Οἱ πρῶτοι ὅμως στίχοι τῆς Εὐαγγελίδου δημοσιεύθηκαν στὸ περιοδικό τῆς Πόλης «Κόσμος» (1883), πού τὸ διέυθυνε ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ποιητῆ Ἡλία Τανταλίδη, Ἰωάννης Τανταλίδης.

Σ' αὐτὴ μέσα τὴν ἐκδοσὴ⁽³⁾ πλάι στίς μεταφρά-

1) Ἀντιγράφω ἐδῶ ὅσες πληροφορίες γνωρίζω γι' αὐτὴν παίρνοντάς τες ἀπὸ τὴ σημ. ἀρ. 1 τῆς τρίτης στήλης τῆς μελέτης μου γιὰ τὸν Ἀνδρέα Σπαθάρη (Στερνοὶ Φαναριώτες Λόγιοι) καθὼς δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικό «Νεοελληνικά Γράμματα» φυλλάδιο ἀρ. 10 τοῦ 1937 σελ. 7. Ἡ Βιργινία Εὐαγγελίδου κατοικοῦσε στὸ ὠραῖο χωριὸ τοῦ Βοσπόρου Μέγα Ρεῦμα (Ἀρναούτκιοί). Δὲ γνωρίζω οὔτε πότε γεννήθηκε οὔτε πότε ἀκριβῶς πέθανε. Τὴν εἶδα μόνο μιὰ φορά ἔχοντας ἐγὼ ἡλικία 20-22 χρονῶν. Ἔβλεπον μελαχροινὴ, λιγνὴ, μὲ ὠραία μαύρα μάτια καὶ μύτη γριπῆ. Ὁ Γ. Χασιώτης τὴν ἀναφέρει στὰ 1909 ὡς ζωντανή (Γ. Χασιώτου «Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἑλληνοῦ, ὁ Πτωχοπρόδρομος καὶ ἡ Σχολή του» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1909 σελ. 163). Ἡ Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαιδεία δὲν ἀναφέρει καθόλου τὴν Εὐαγγελίδου.

2) Ἀντιγράφω τὸ δημοσίευμα : «*Elle est (la poésie, τὸ ποίημα δηλαδὴ Εἰς ἕν ἄνθος) d' une jeune fille nommée Virginie Polychrone.* (Ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τῆς). *A peine âgée de dix sept ans, elle s' est déjà fait connaitre par quelques productions poétiques où se révèle un talent véritable...*» Τὸ κομμάτι αὐτὸ καὶ τὶς πληροφορίες παίρνω ἀπὸ τὸν τόμο τῆς ποιήτριας «Ἐπεα Πτερόεντα» καθὼς θὰ τὸ ἀναφέρω πῶς κάτω. Τὸ ποίημα «Εἰς ἕν ἄνθος» πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ «Ἡμερολόγιο τῆς Ἀνατολῆς 1884».

3) Στὸ περιοδικό τοῦτο πού ἔχει πολλὴ σημασία φιλολογικὴ θὰ ξαναγυρίσω γράφοντας γιὰ τὰ πολιτικὰ περιοδικὰ τῶν τελευταίων πενήντα χρονῶν. Στὸ περιοδικό «Κόσμος» εἶταν συνδρομητὴς ὁ ἴδιος ὁ Σουλτάνος Ἀβδὸῦλ Χαμίτ, στὴν εὐνοία τοῦ ὁποίου τὸ εἶχε συστήσει ὁ Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς (κοίταξε Μ. Ι. Γεδεών : Ἀποσημειώματα χρονολογίου ἐν Ἀθήναις 1932 σελ. 28).

σεῖς Ἀράβων καὶ Περσῶν ποιητῶν καμωμένες στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ σὲ μέτρο ἐλεγειακὸ ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Καραθεοδωρῆ Παπᾶ, μεταφράσεις ἀρχαϊζουσες τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγγαβῆ, ποιήματα τοῦ Σπαθάρη κλπ., ἐμφανίστηκε δευτερογενῶς ἡ ποιήτρια τῶν δέκα ἕξ ἀνοίξεων, ὑπογράφοντας μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴ βοσπορικὴ τῆς πατρίδα : Ἐν Μεγάλῳ Ρεῦματι, Βιργινία Π. Εὐαγγελίδου.

Ἀπὸ τότε οἱ στίχοι τῆς ποιήτριας πλανήθηκαν ἀπὸ περιοδικὸ σὲ περιοδικό, ἀπὸ ἡμερολόγιο σὲ ἡμερολόγιο, ὡς ὅπου συνάχθηκαν σὲ τόμο ἀπάνω κάτω διακοσίων σελίδων τιτλοφορούμενο «Ἐπεα Πτερόεντα»⁽⁴⁾ τυπωμένα μ' ἕξοδα κάποιου Μιχαήλ Ἀναγνωστοπούλου, πού σ' αὐτὸν εἶναι κι' ἀφιερωμένο τὸ βιβλίον⁽⁵⁾. Στὴ δευτέρη σελίδα ὑπάρχει κι' ἡ ὑπογραφή τῆς ποιήτριας, ὑπογραφή πού εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν ἀντικρύσει κανεὶς χωρὶς συγκίνηση.

Μέσα στὸν τόμο αὐτὸ περικλείεται ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ ἔργο τῆς Εὐαγγελίδου, τὸ ἀρχαιότερο καθὼς φαίνεται, γραμμένο στὴν καθαρεύουσα καὶ τὸ νεότερο καὶ καλύτερο στὴ δημοτικὴ, ὅταν ἡ ποιήτρια ἀποσκοράκιζε τὸ ψεύτικο κι' ἐγκολπώθηκε τὸ ἀληθινό, καθὼς δείχνεται δὲ κι' ἀπὸ τὴ συνεργασία τῆς στὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ» καὶ νεότερα ποιήματα.

Μιὰ εἶναι ἡ κυριότερη νότα πού κυριαρχεῖ στὰ ἔργα τῆς Εὐαγγελίδου διαπερνώντας ὁλόκληρη τὴν παραγωγή τῆς. Ἕνας βαθὺς πόνος, ὁ ὁποῖος προέρχεται εἴτε ἀπὸ σβῆσιμο ἐλπίδων, εἴτε ἀπὸ γελασμένο ἔρωτα, ἢ ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ θανάτου κοντὰ τῆς.

Ἀπαισιοδοξία τὴν τυραννεῖ, ὅμως πού δὲ φαίνεται ψεύτικη κι' ἐπιτηδευμένη, ἀφοῦ εἶναι τόσο διαρκής :

Τὰ πάντα ἐπὶ γῆς θνητὰ,
θὰ ἴδεις αὔριον ὡς λήρους
τούς τέως θεῖους σου ἀνείρους.

(Ἡ Εὐτυχία)

Στάθηκε ἄραγε τόσο ἀτυχεὴ σὲ κάποιον ἔρωτα ἢ ποιήτρια ὥστε πολὺ συχνὰ νὰ θρηνεῖ ἀπιστιές :

Κάτω ἀπὸ τὴν ἀπιστία σου νὰ γράψω τὸν ὄνομα μου⁽⁶⁾
(Εἰς τὸ Λεύκωμά σου)

Τὸ βέβαιον εἶναι πὼς τὰ αἰσθήματά τῆς εἶναι

1) Βιργινίας Π. Εὐαγγελίδου «Ἐπεα Πτερόεντα» ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως (ὑπ' ἀριθ. 819 καὶ ἡμερομ. 11 Σεβτιου—Ἀχῆρ 1307) Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Νεολόγου 1890, σελίδες 206.

2) Ἡ ἀφιέρωση εἶναι ἡ ἀκόλουθη «Τῷ καλῷ μοι φίλῳ καὶ εὐεργετῇ Κυρίῳ Κυρίῳ Μιχαήλ Ἀναγνωστοπούλῳ, ἀνδρὶ τὰ μάλα φιλομούσῳ καὶ τῶν Καλῶν Ζηλωτῶν εὐγνωμοσύνης ἔνεκεν τὴν βιβλίον τὴν δε ἀνατίθημι ἢ ποιήσασα». Τὸν Ἀναγνωστοπούλου θεωρεῖ ἡ ποιήτρια εὐεργετὴ τῆς, γιατί πλήρωσε τὰ ἕξοδα τῆς ἐκδόσεως.

δυνατά κι' άπάνω άπ' όλα κυριαρχεί ό έρωτας (1).
 'Η Εύαγγελίδου είναι ρωμαντική.

'Η εύγενική ποιήτρια έρχόμενη σε σύγκρουση με τόν κόσμο άπογοητεύεται. Δέ βρίσκει τήν ίκανοποίηση πού ποθει. Τις σκέψεις της και τήν ψυχική της κατάσταση τήν έκθέτει στο ποίημά της «'Εξομολόγησης» όπου ζωγραφίζει τόν έσωτερικό της άγώνα.

'Αθώς και αστόχαστες στού κόσμου τό περβόλι
 Οι άλλες . . . . .

Μά έγω πουλάκι άποφώλι
 Μά μιά λαχτάρα πολεμώ τά ίδια μου νεϊδά.
 Δέ γνωρίζω πώς διαβάζοντας τόν τόσο παθη-
 τικό τουτό στίχο θυμοῦμαι πάντα τόν κατόπιν από
 είκοσι σχεδόν χρόνια γραμμένο περίφημο στί-
 χο του Μορέας:

Jusqu' au bout je serai l' ennemi de moi-même.

'Η «'Εξομολόγησης» τής Εύαγγελίδου έξακο-
 λουθεϊ. Σύγκρουση με τόν κόσμο:

Μά έγω μ' αυτούς δέν προσκυνώ στην ίδια έκκλησία
 ειδωλολάτρης έζησα μέσα σε κόσμο ξένο.

Και άλλου:

Γι' αυτό σαν ξένη είμαι στη γή, με τούς ανθρώ-
 πους μόνη.

Μέσα στα όρια ενός άρθρου δέν μπορώ να
 κάμω περισσότερη άνάλυση του έργου τής Εύαγγ-
 γελίδου, πού άξίζει να έξεταστεί πιό πλατειά. 'Α-
 ναφέρω μόνο τά ποήματα «Νά ψάλλω θέλεις;»
 «'Αφού δέν μ' άγαπάς», «Είς ένα άθάνατον ψάλ-
 την», «Πότε θά έλθη», «'Απάτη», «'Ο νυκτοπλά-
 νης έραστής» κλπ. Έχουν τρυφερότητα, άλλουσι-
 σμό και κάποτε μεγαλοπρέπεια πού όπως τό ποιή-
 μα «Είς ένα άθάνατον ψάλτην» είναι δλο γραμμένο
 σε μέτρο δακτυλικό:

Πώς δέν πετρώθηκ' ό χάρος έμπρός στη φωνή σου
 [Σειρήνα]

Πώς ένα μνήμα σ' έχώρεσε, γίγα, πού άπειρος Κόσμος
 Δέν σε χωρούσε κι' έπόθησε χάρο τό άπειρον όλο;
 "Άστρο των άστρων τό χάος ζητούσε...

Κατόπι από τήν έκδοση του τόμου της, η Εύαγγ-
 γελίδου έξακολουθεϊ να πλανιέται πάλι σε ήμε-
 ρολόγια, λευκώματα κλπ. όπότεν εμφανίζεται
 συνεργάτισσα τής «Φιλολογικής 'Ηχώς» δημο-
 σιεύοντας τό «Μαραμένο Ρόδο» κλπ. Και μόνο η
 συνεργασία της στο περιοδικό αυτό άρκεί να
 δείξει τό θάρρος και τήν ψυχική δύναμη τής ποιή-
 τριας.

Μόνο όσοι γνωρίζουν τις γλωσσικές ιδέες πού
 επικρατούσαν κυριαρχικά τήν εποχή εκείνη στην
 Πόλη και στην 'Αθήνα και τή δύναμη των όσων
 τις ύποστήριζαν, μπορούν να νοιώσουν τί σημάινε
 για μία τοτινή γυναίκα αδύνατη κι' άπροστάτευτη

1) 'Ισως μερικοί αυτόνομοαζόμενοι νεωτεριστές
 μεμφοῦν τήν ποιήτρια για τήν έρωτοπάθειά της μη
 βρίσκοντας τάχα σύμφωνα με τή σημερινή αντίληψη
 τόσο δυνατό πόνο. Μιά πρόχειρη ματιά στη στήλη των
 αυτόκτονιών των έφημερίδων θά πείσει τούς τέτοιους
 εύκολότατα για τό άδικό τους. 'Όμως η ποιήτρια δέ
 σκέφθηκε ποτέ ν' αυτόκτονήσει, αφού δά στην εποχή
 της έρωτικές αυτόκτονίες ήταν σπανιότατες. 'Όσο
 για τόν ρωμαντισμό της δέν τόν βλέπω πολύ διάφορο
 από τόν «ώμο ρεαλισμό» πού επιτηδεύονται πολλοί.
 Τίποτα δέν είναι κι' αυτός άλλο, παρά ένας άκρος
 ρωμαντισμός. Θέλω να πώ ότι και οι δυο θεωρίες
 είναι τό ίδιο πράγμα κυτταγμένο από τήν ανάποδη
 όψη.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ

Μ' όμορφες πράξεις στόλιζε τήν κάθε σου στιγμή
 κι' άν σε πικραίνουν, γέλα τους κι' άν σε μισούν, άκόμη
 πιότερη άγάπη δίνε τους και πιότερη συγγνώμη.

Κι' άν έρτει η ώρα, μη θλιφτής πού άπ' τή ζωή θά λειψης
 πρόσεξε μόνον, σά θά πās, να πās με δίχως τύψεις.

Χίος

ΦΩΤΗΣ ΑΓΓΟΥΛΕΣ

να καταφρονήσει τόσες προλήψεις και να έρθει
 σε άνοιχτή σύγκρουση με τούς πιστούς των.

'Όμως η ποιήτρια τόλμησε, και για τουτό ει-
 ναι να τήν θαυμάσει κανένας.

Κατά δυστυχία ό θάνατος ήρθε πρόωρα να
 βάλει τήν πέτρινη σιωπή του στο γλυκόλαλο
 στόμα τής Εύαγγελίδου. 'Η έκλεκτή γυναίκα πέ-
 θανε νέα στα σαράντα-σαρανταδύο 'Ισως χρόνια
 τής ηλικίας της. 'Ετσι η λογοτεχνία μας στερή-
 θηκε μία γεμάτη αίσθημα ποιήτρια πού μ' όλες
 τις άτέλειές της στη φόρμα και στο στίχο έχει
 θέση πολύ καλή πλάι στις συνάδελφές της.

'Εξόν από ποήματα η Εύαγγελίδου φαίνεται
 ότι έγραφε και πεζά. 'Ο Γ. Χασιώτης αναφέρει
 ένα τιτλοφορούμενο ό «Πλαστογράφος», (1) τυπω-
 μένο άγνωστο πού.

'Αγαδημοσιεύω εδώ τό ποίημα τής Εύαγγ-
 γελίδου «Ξενητεία». Είναι τόσο δυσκολοεύρετα και
 δυσκολοαπόχτητα τά έργα τής ποιήτριας ώστε
 είναι καλό οι στίχοι αυτοί να βρίσκονται εδώ
 ανατυπωμένοι.

ΞΕΝΗΤΕΙΑ

Πάλι με τρώγει ξενητεία τά σωθικά μου κρῦα
 σ' αυτά τά έρμα χώματα δέ βρίσκω ήσυχία.
 Λαχτάρα πάντ' άκοίμητη φαρμάκι με ποτίζει,
 κ' έκει όπου νεκρώνομαι πάλ' η ζωή αρχίζει.
 Συννεφιασμένος ούρανος, φαρμακεμέν' άέρι,
 άχαρο χόμα έχθρικό
 ούτ' ένα χείλι φιλικό

με δίν' έλπίδα πώς θά δώ τό πρώτο μου λημέρι.

Κοιμήθηκα στον Βόσπορο και ξύπνησα στον 'Αδη,
 μέσα σε χώρα άφιλη σ' αιώσιο σκοτάδι.
 Σε νύχτα πού άλύπητα τήν δέρνει άνεμοζάλη
 κι' ούτε ένα τόπο δέν θαρεις να γύρης τό κεφάλι.
 Σ' αυτήν τήν γή πού άγάπησα δέν φτάνει η ματιά μου...
 Σ' αυτήν όπου γεννήθηκα
 εκεί πού αγαπήθηκα.

Τήν μνήμη της θά βρέχουνε τήρα τά δάκρυά μου.

Και ού πού αγαπήθηκες άπ' τήν καρδιά μου τόσο
 αγαπημένη Βόσπορε γεμάτε από δρόσο.
 'Όταν χαϊδεύεις μ' άργυρούς άφρούς τό άκρογιάλι
 ξεῦρε πώς τήν άγάπη σου τήν σέρν' άνεμοζάλη
 άγέρι καταχθόνιο τής ξενητείας τήν σβύνει,
 κι' όταν τό άστρο πού πονώ
 σβύσει άργά στον ούρανό
 στέναξε άγάπη μου, γιατί έσβύσθηκε κι' εκείνη.

(¹) Έπεα Πτερόντα σελ. 104)
 Κλείνοντας τή μικρή σειρά των άρθρων μου
 για τούς αγαπημένους τούτους λογίους, άλλη έπι-
 θυμία δέν έχω, παρά τά σύντομα λόγια μου να
 είναι ένα εύπρόσδεκτο φτωχικό λουλούδι στη
 μνήμη τους.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

1) Γ. Χασιώτου αυτόθι σελ. 163.